

НОВА ЕМИСИЈА СРПСКОГ НОВЦА С ТРГОВИШТА КОД НОВОГ ПАЗАРА

Последњих деценија, налази новца с археолошких налазишта почели су да употпуњују српску средњовековну нумизматику. Ту пре свега треба поменути налазе новца краља Стефана Радослава с Раса,¹ као и новац с ископавања на Новом Брду.² Важност ових налаза огледа се у добијеним подацима о месту налаза, што чини врло важну спону у изучавању ковања новца: самих емисија, ковница и оптицаја новца. Анализа новца с познатим местом налаза могла би дати одређене резултате код одређивања ковница и односа међу њима.³ Стога сматрамо важним за даља истраживања српске средњовековне нумизматике, објављивање како остава, тако и појединачних налаза новца са познатим местом налаза, чиме бисмо били у могућности да потпуније сагледамо оптицај српског средњовековног новца.

Током археолошких ископавања средњовековног насеља у Трговишту код данашњег Новог Пазара, 1985. године, у цркви III. пронађена су поред мађарског, српског и турског новца, два новчића који припадају досад непознатој емисији српског средњовековног новца.⁴ Оба примерка су нађена у северној половини наоса, први на коти 563,69 m., а други на 563,46 m.

1. Сребро, 18-20 mm, 8, 0.65 g. Треугласта плочица.

Ав. () V - Н ()

Шлем и оклоп из профила окренути на десно, с лучним роговима бика, односно говеда, између којих стоји цвет (?).

Рв. Патријархијски крст опточен драгим камењем на крајевима.
инв. бр. 1035.

Напомена: Леви крај плочице је изломљен.

1 М. Поповић, "La découverte d'un dépôt de monnaie de roi Stephane Radoslav dans la forteresse de Ras", *Ковање и ковнице античког и средњовековног новца*, Београд, 1976, 115-119; Д. Гај Роповић, "Monnaie du roi Radoslav", *Ковање и ковнице античког и средњовековног новца*, Београд 1976, 121-132; Иета, "Нован и ковница краља Радослава", *Нумизматичар* 8 (1985), 112-118.

2 С. Димитријевић, "Српски средњовековни новац нађен у току ископавања на Новом Брду", *Зборник радова Народниог музеја* 5 (1967), 271-308.

3 Д. М. Metcalf, "Колико ковница је постојало у Србији за време Стефана Душана", *Нумизматичар* 4 (1983), 165-177.

4 Д. Минић, "Трговиште - средњовековно насеље", *Новопазарски зборник* 9 (1985), 221-223.

2. Сребро, 16-21 mm, 12, 0,72 g. Троугласта плочица.
 Ав. () Шлем и оклоп из профила окренути на десно.
 Рв. Патријархијски крст опточен драгим камењем на крајевима.
 Лево шестокрака звезда, испод које се налазе четири тачкице.
 Инв. бр. 1042.

Постојање два идентична примерка указује на то да је у питању јединствена емисија. На жалост, лоше очуван натпис који је исписан ћирилицом на аверсу отежава тачно одређење овог новца. Стога ћемо се у даљем излагању ограничити на његово оквирно датовање, пошто сматрамо да нема довољно поузданих елемената за његово тачно читање, а тиме и атрибуцију новца.

Оба примерка су искована на троугластој плочици од квалитетног сребра, која је пре ковања опсечена. Представе на новцу заузимају средишње место. Кад је реч о стилу израде, у питању је доста схематизовано приказивање шлема с роговима и оклопа⁵ на аверсу и патријархијског крста на реверсу, који су дати линеарно, једним потезом, без детаља. Цела представа је сведена на главне мотиве.

Аверсна представа, шлем с роговима, јавља се по први пут на новцу кнеза Лазара Хребелановића 1371-1389. Њу на другој страни прате следеће представе: Попрсје кнеза,⁶ Христ на престолу⁷ и глава Христа спреда.⁸ Исту представу налазимо и на новцима кнеза Стефана Лазаревића 1389-1402, где на реверсу имамо представу: Христа у мандроли,⁹ на престолу¹⁰ главу Христа спреда¹¹ и крста са натписом¹² и као деспота 1402-1427, где представу на аверсу прати реверсна: Христа на престолу,¹³ у мандроли¹⁴ и натпис¹⁵. Овај тип срећемо и у комбинацијама с новцем патријарха.¹⁶

- 5 Тешко је рећи да ли је овде реч само о представи шлема или можда и целе главе, односно попреја.
 6 Р. Марић, *Студије из српске нумизматике*, Београд, 1956, 96, тип I, Т. XX.1-2; S. Ljubić, *Opis jugoslavenskih novaca*, Zagreb, 1875, 169, врста I Лазара Ђурђевића, Т. XIV.1; С. Димитријевић, *Новац кнеза Лазара*, Крушевац, 1971, врста 14, сл. 31-34.
 7 Р. Марић, *нав. дело*, 96 тип IV, Т. XX.7; С. Димитријевић, *нав. дело*, врста 15, сл. 35-38.
 8 С. Димитријевић, "Нове врсте српског средњовековног новца", *Старинар* 9-10 (1959), 158, сл. 66-67; С. Димитријевић, *Новац кнеза Лазара*, Крушевац, 1971, врста 16, сл. 39-40.
 9 Р. Марић, *нав. дело*, 99, тип III, Т. XXI. 7-8; S. Ljubić, *нав. дело*, 170, врста I Стефана Ђурђевића, Т. XIII.28; С. Димитријевић, "Нове врсте српског средњовековног новца", *Старинар* 18 (1967), 133-134, сл. 43-44.
 10 М. Јовановић, *Српски средњовековни новац*, Београд, 1984, 17, бр. 160; S. Ljubić, *нав. дело*, 170, врста IIb Стефана Ђурђевића, Т. XIII.31-32.
 11 М. Јовановић, *нав. дело*, 17, бр. 161; S. Ljubić, *нав. дело*, 170, врста III Стефана Ђурђевића, Т. XIII.33.
 12 С. Димитријевић, "Српски средњовековни новац нађен у току ископавања на Новом Брду", *Зборник радова Народниог музеја* 5 (1967), 278-280, сл. 2 и 3.
 13 Р. Марић, *нав. дело*, 111, тип IV, Т. XXIV.5; S. Ljubić, *нав. дело*, 170, врста IIa Стефана Ђурђевића, Т. XIII.30; Р. Марић, *нав. дело*, 111, тип VIII, Т. XXIV.7.
 14 Р. Марић, *нав. дело*, 112, типови XVII и XIX, Т. XXV.3 и 5.
 15 С. Димитријевић, *нав. дело*, 287-290, сл. 14 и 16.
 16 С. Димитријевић, "Нова серија нових врта српског средњовековног новца", *Старинар*, 18 (1967), 134-135, сл. 47-48; С. Душанић, "Повчане емисије српског патријарха у средњем веку", *Нумизматичар* 12 (1989), 21-28.

Једини до сада познати типови српског средњовековног новца са сличном представом двоструког крста познати су с једног динара деспота Стефана Лазаревића¹⁷ и деспота Ђурђа Бранковића 1427-1456.¹⁸ Ова представа крста је у случају првог примерка преузета с денара Сигисмунда 1387-1437,¹⁹ а код другог непосредно са угарског новца.²⁰ Што се тиче представе крста с нашег новца, она би највише одговарала оној коју срећемо на нешто старијем угарском новцу Лудвига I 1342-1382.²¹

Последњи елемент у одређивању времена ковања нашега новца представља сама тежина новца. Узимајући као средњу вредност тежину од 0,72 g. (први примерак је изломљен) и упоређујући је с тежинама осталог српског новца, долазимо до чињенице да ове емисије можемо везати за оне с краја XIV века. Наиме, тежине новца кнеза Лазара крећу се у распону од 1,04 до 0,80 g.²² Тежину која је приближна нашим примерцима имају и новци Вука Бранковића 1389-1397, као и на пример тип III Р. Марића, чија средња тежина износи 0,82 g.,²³ и Јакова, тип I Р. Марића, средње тежине 0,74 g.²⁴ Тежина српског новца почетком XV века наставља да пада, тако да емисије новца Стефана Лазаревића теже оквирно од 1 до 0,40 g.²⁵

Сви наведени елементи које садржи наш новац, као што су аверсна и реверсна представа и тежина, указују на то да је овде у питању новац који је кован у последњим деценијама XIV века. Како је реч о непотпуно очуваним натписима на новцу, о лоше изведеним представама и стилски удаљеним од свих до сада познатих врста, нисмо у могућности да тачно одредимо ову емисију. Сматрамо да се ради о локалној и неофицијелној емисији искованој у временима опште друштвено-економске кризе у којој су се нашле српске земље после пропасти Царства и поделе земље.

СНИМИО Небојша Борић

- 17 Р. Марић, *нав. дело*, 113, тип XXIII, Т. XXVI.1-2; S. Ijubić, *нав. дело*, 158, врета IX, Т. XV.16.
- 18 С. Димитријевић, "Српски средњовековни новац нађен у току ископавања на Новом Брду", *Зборник радова Народнoг музеја* 5 (1967), 302-303, сл. 24.
- 19 L. Huszár, *Münzkatalog, Ungarn*, München, 1979, 93-101.
- 20 Наиме новац деспота Ђурђа Бранковића с представом двоструког крста и сиглама n-s носи име ризничара ковнице Стефана (Химфи) Реметеа и кован је у Пагибани (Баиа Маре): A. Pohl, *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300-1540*, Budapest, 1982, 55 i 82.
- 21 L. Huszár, *нав. дело*, 89-90, бр. 546-551.
- 22 С. Димитријевић, *Новац кнеза Лазара*, Крушевац, 1971, 35.
- 23 Исто, 38; Р. Марић, *нав. дело*, 93, тип III, Т. XVIII.17-19; S. Ijubić, *нав. дело*, 159, врета II, Т. XII.24-25.
- 24 С. Димитријевић, *нав. дело*, 39; Р. Марић, *нав. дело*, 106, тип I, Т. XXIII.5-6; S. Ijubić, *нав. дело*, 179, Т. XIV.25.
- 25 S. Ijubić, *нав. дело*, VII.

NEW ISSUE OF SERBIAN COINS FROM TRGOVIŠTE NEAR NOVI PAZAR

Summary

In the last several decades, archaeological findings of coins have begun to complete Serbian medieval numismatics. We are primarily referring to the findings of coins from Ras that belonged to king Stefan Radoslav; as well as coins found in the Novo Brdo site. The importance of these findings is reflected in the received informations about the location of the site, which creates a very important link in studying the minting of coins: the coins themselves, the mint, and the circulation of these coins.

In 1985, during the archaeological excavation of the medieval settlement of Trgovište near what is today Novi Pazar, in church III, among the Hungarian, Serbian and Turkish coins that were found, two were particularly interesting, because they belonged to a hitherto unknown Serbian medieval coinage.

The existence of two identical samples points out they belong to the same issue. Unfortunately, poorly preserved cyrillic letters written on the avers side of the coins make them very difficult to identify and determine. Therefore, in our following presentation we will limit ourselves to their general dating, since we don't believe that there are sufficiently trustworthy elements for its precise reading and attribution.

Both coins were minted on a triangular plate of high quality silver, which was trimmed before minting. The most important thing is what is depicted on the coins. When we talk about the style by which these coins were minted, we see that there is highly schematic depiction of the helmet with horns and armor on the avers side, while on the revers side we see the Patriarch's cross, made simply, without too many details. The entire appearance is reduced to the main motifs.

The avers side, the horned helmet, first appears on the coins of Prince Lazar Hrebeljanović (1371-1389). We find the same appearance on the coins of Prince Stefan Lazarević (1389-1402) and also when he became Despot (1402-1427). This type is also found in combination with coins of the Patriarch.

The only known types of Serbian medieval coins with a similar appearance of a double cross are found in a dinar coin of Despot Stefan Lazarević and Despot George Branković (1427-1456). In the first example, the appearance of the cross has been borrowed from the denar of Sigismund (1387-1437), while in the second instance directly from the Hungarian coin. The appearance of the double cross would mainly correspond with the one that we find on the somewhat older Hungarian coins of Ludwig I (1342-1382).

The last element in determining the time that our coins were minted is the weight of the coins themselves. If we take 0.72 grams as the average weight (the first coin is damaged) and compare it with the weights of other Serbian coins, the result we get tell us that we can tie the minting of these coins to the end of the XIV century. Namely, the weights of the coins vary in range from 1.04 to 0.74 grams. The weight of Serbian coins at the beginning of the XV century continues to fall, so that the coins of Stefan Lazarević weigh approximately from 1 to 0.40 grams.

All the above given elements contained by our coins, such as avers and reverse appearance and weight, point to the fact that these coins were minted during the last decades of the XIV century. As the inscriptions on the coins have not been completely preserved, the appearance was not of good quality, and the style is much different compared with all of our so far known coins, we are not able to say precisely when they were minted. We think that what we have here is a local and unofficial coin, minted in times of a general socio-economic crisis in which the Serbian states found themselves after the demise of the Serbian Empire and the division of its lands.

Vujadin Ivanišević